

GALAKTIKUS ÖRÖKMOZGÓ

SEPSI LÁSZLÓ

A STAR WARS-GALAXIS BIZTOS ALAPRA ÉPÜL, A MORÁLIS ÉS POLITIKAI KATEGÓRIÁK ÁTLÁTHATÓAK, A JÓK JÓK, A GONOSZ GONOSZ, EZ NÉPSZERŰSÉGÉNEK ZÁLOGA.

Anosztalgia, ami a hetvenes évek óta kisebb-nagyobb hullámmákkal uralja a posztmodern Hollywoodot, az új évezred első évtizedeire jutott el odáig, hogy saját magát tegye meg önnön tárgyává. A *Cápával* 1975-ben megkezdett új-hollywoodi blockbuster-korszak filmjei – előbb megelőlegezve, majd Ronald Reagan hivatalba lépésétől kiegészítve a konzervatív politikai fordulatot – a Vietnam és Watergate utáni általános kiábrándultság helyett ajánlanak kényelmesen átlátható világképet, ahol a Gonosz újra egyszerűen csak Gonosz, és a Halálcsillagok vagy a tengermélyi emberevők felrobbantása nem kell, hogy lelkiismeret furdalást okozzon. Ha a klasszikus western értékrendjét a modern kisvárosi Amerikába helyező *Cápa* irányt mutatott, tíz évvel később a *Vissza a jövőbe*-filmek pedig kiteljesítették a korabeli amerikai tömegkultúra kutakodását saját történelmében egy vélt aranykor után, George Lucas első *Csillagok háborúja*-trilógiája mitológiát és metafizikát kínált a régi-új világszemlélethez. Az elnyomó Birodalom és a tiszta szívű lázadók szembenállásában nincs mit relativizálni, ahogy az eredeti trilógiában (eltelkintve Darth Vader végjátékától) az Erő sötét oldalának használói is nélkülöznek bármiféle miltoni tragikumot, törekvésük a totalitáriánus berendezkedés felé védhetetlen és igazolhatatlan, ahogy megmerítkezésük a fekete mágia űrbéli megfelelőjében sem szolgál magasabb rendű pozitív célt – a fausti kísértés és elcsábulás

tragédiáját majd csak a prequel-trilógia dolgozza fel két évtized múltán.

A mindennapi életvilágtól kellőképpen eltávolított („Egy messiás-messzi galaxisban...”) lucasi űropera nem olyan fantáziavilágot ígért, ahol a hajdani Aranykorok képzetéhez hasonlóan minden jobb és nemesebb, hanem egy olyat, ahol (szemben a hetvenes évek Amerikájával) a morális és politikai kategóriák átláthatóak – aki esetleg a szürke zónában billeg, mint Han Solo vagy Lando, annak is előbb-utóbb színt kell vallania. Ezzel persze szükségképpen lemondott arról a komplexitásról, amit az űropera műfaja filmben és irodalomban elért az évtized elejére – Asimovtól Frank Herberten át Kubrickig –, és visszatért az Edgar Rice Burroughs-regények és Flash Gordon-moziszériák ősforrásához. Ez a retrográd jelleg és a rá épülő utalásháló tette eredendően nosztalgikussá az első trilógiát, miközben a különböző felidézett ősmítoszok – élen a campbelli „hős útjával” – kellőképpen általánosak ahhoz, hogy a *Csillagok háborúja* a lehető legszélesebb közönséget szólítsa meg anélkül, hogy bármilyen módon utalna a korabeli jelenre.

Így amikor az afféle huszonegyedik századi Robert Zemeckisként ténykedő J.J. Abrams a nosztalgiának rendelte *Star Wars: Az ébredő Erőt*, csak kiteljesítette azt a szervezőelvet, ami már az eredeti trilógiában is ott működött. *Az ébredő Erő* nosztalgiája ugyanakkor mégis jóval konkrétabb múltba révedés elődjénél, hiszen szemben az eredeti Lucas-trilógiával, ami általában véve nyúlt vissza egy műfaj fél évszázaddal korábbi formájához, Abrams azáltal, hogy kvázi remake-t készített az *Új reményből*, a lehető legpontosabban jelölte ki a nosztalgia tárgyát – magát a *Star Wars*-t, annak is első megjelenési formáját. Az ezredfordulás

előzménytrilógia azzal váltotta ki rajongók haragját világszerte, hogy markáns, de művészi szempontból nem túl kiforrott vagy következetes revizionista szemléletmóddal gondolta újra az alapmitológiát: előtérbe tolta a politikumot (amitől az első széria eszképiasta szellemisége a leginkább tartotta a távolságot), áltudományos sci-fi magyarázattal árnyalta az Erő és használóinak viszonyát (midikloriánok), illetve a korai kétezres évek trendjeihez illeszkedve hőstörténet helyett egy ikonikus gonosztevő eredetét vitte vászonra. Ennek eredményeként skizoid trilógia jött létre, amiben élesen elkülönült a túlságosan is infantilizált, korai űropera-hagyomány (ennek megtestesítője a Burroughs-regények kolonizációs felidézéje Jar Jar Binks, illetve a Naboo bolygó gunganjai) és a kulisszák mögött zajló politikai dráma, aminek machinációi végül a jobb sorsa érdemes Anakin Skywalkerert is megrontják (ezzel a politikát, mint olyat, mégis az átkos dolgok közé számúzva). Abrams így érthető módon igyekszik eltávolítani a széria hetedik tételét az előzményfilmek változtatásaitól – egyedül a labilis, az *Új Remény* Darth Vaderénél messze esendőbb Kylo Ren viseli magán Anakin jellemábrázolásának örökségét –, de a túlzott hagyománytisztelettel egyben saját játékerét is jelentősen beszűkíti. *Az ébredő Erő* az univerzum faji diverzitásának bemutatása mellett végre az emberi hősök gárdáját is változatosabbá tette az őstrilógiához képest – nőnemű jedifőhős, színesbőrű ex-rohamosztagos –, ami egy tágabb kulturális kontextusban jelentős gesztus, de a sorozat egészéhez viszonyítva csupán a legkisebb kockázattal járó variációs lehetőségek kihasználása. Az epizód különösen merésznek tetsző húzása – Han Solo halála – minden sokkértékével együtt is a széria korábbi megoldásait visszahangozza: annak fényében, hogy az aktuális mentorfigurák mind az *Új reményben* (Obi Wan Kenobi), mind pedig a *Baljós árnyakban* (Qui-Gon Jinn) ugyanígy végezték, hogy átadhassák a helyet a fiatalabb generációnak, az űrcsempész pusztulása nem meglepetés, hanem szükségszerűség.

Mivel a Skywalker-dinasztia hányattatásait megéneklő *Star Wars*-univerzum (pontosabban annak nagyvászonra szánt hányada) eleve ciklikus szerkezetre épül, a felületkezelést meghaladó újszerűség hiányán túl Abrams filmjének nehezen róható fel az önismétlés. A *Star Wars*ban

– szemben például a célirányosan, egy biztos végpont felé haladó *A Gyűrűk Urával* – az erő két oldalának nyílt harca nem anomália, hanem maga az alapállapot: Anakin az előzménytrilógiában épp az által hozott a próféciáknak megfelelően „egyensúlyt az erőbe”, hogy átállt a sötét oldalra, egyenrangú felekké téve a jediket és a háttérbe szorított sith rendet (hogy később a fia visszabillentse a mérleget). A sivatagi nyomorból induló, levágott karokon, feneketlen aknába zuhanó bajtársakon és lerombolt-felrobbantott főhadiszállásokon keresztül vezető beavatástörténetek hőseinek a konfliktus állandóságának köszönhetően újra és újra ugyanazokkal a választásokkal kell szembenéznie, még ha döntéseik különböznek is. Abrams azzal, hogy *Az Ébredő Erőben* nagyrészt lekövette az *Új Remény* cselekményívét – leginkább csak az egyes oldalakhoz tartozó szerepleosztásokat variálva –, egyúttal tovább erősítette az örök visszatérésen alapuló világképet. Ezt értelemszerűen az teljesíti ki, hogy 1977 óta maga a széria is tizenöt-húsz évenként tér vissza a mozikba (a *Star Wars*-univerzumot tovább tágít-

tó egyéb médiumokban persze a brand jelenléte folyamatos), hogy boldoggá tegye a hívőket és a következő generációt is beavassa az Erő misztériumába.

A nagyjából két évtizedenként érkező, a trilógia-forma miatt akár hat-hét évig is elhúzott mozgóképes beavatási rituálé a *Star Wars* világba markánsan eltérő stratégiát képvisel, mint például a folyamatosságra és állandó jelenlétre berendezkedett Marvel-moziuniverzum. Utóbbi azzal a veszéllyel jár, hogy a gyorsuló iramban érkező, egymásra mind többet utaló filmek egyre kevesebb belépési pontot hagynak az új nézőknek, míg a *Star Wars* (ami az exponenciális bővülést meghagyta a regényekből, játékokból, tévé- és képregénysorozatokból álló merchandise-iparnak) leginkább az önisméltás réme fenyegeti. A széria nosztalgikus attitűddel párosított ciklikus történelemszemlélete megerősíti és igazolja ezt a stratégiát, a mitológiát erős apakomplexus képében meghatározó generációs konfliktus (vagy éppen egymásra találás), vele együtt az újra és újra visszatérő fétistárgyak (a fénykard, mint családi ereklye) pedig tovább mélyíti. De mint

„Egyensúlyt az erőbe”
(Daisy Ridley)

minden világmagyarázattal kecsegtető misztérium, a *Star Wars* kezdettől fogva erős hitet követelt befogadjától: az eredeti trilógia, és kiváltképp az első rész archetipikus karaktereinek és komikus segítőiknek kalandjaiba az Erőbe vetett hit hozott kohéziót, és emelte délutáni matinéból globális kultusszá. A prequel-trilógia stílus- és műfajbeli kilengései nélkül és az *Új Remény* épp csak felmutatott őstípusaihoz képest árnyaltabb karaktereivel *Az Ébredő Erő* az eddigiek közül talán a legkönnyebben hozzáférhető tétel azok számára is, akik szépségszissel tekintenek a *Star Wars*-mitológiára. J.J. Abrams méltóképpen és mindenekelőtt hatékonyan celebrálta az aktuális rituálét, de a folytatáshoz már nem árt, ha szabadabban interpretálja a szent összöveget.

STAR WARS: AZ ÉBREDŐ ERŐ (*Star Wars: The Force Awakens*) – amerikai, 2015. Rendezte: J.J. Abrams. Írta: J.J. Abrams és Michael Arndt. Kép: Daniel Mindel. Zene: John Williams. Szereplők: Daisy Ridley (Rey), John Boyega (Finn), Harrison Ford (Han Solo), Adam Driver (Kylo Ren), Oscar Isaac (Poe). Gyártó: Walt Disney Pictures. Forgalmazó: Fórum Hungary. Szinkronizált. 135 perc.

